

Buugga Daanyeel — Lambarka Afar iyo Labaatan

Nimrod, Nebukhadneesaar iyo Belshaasaar

Jeff Pippenger

2023-12-19

Buugga Daanyeel iyo Muujintii waa isla buuggaas, sida hubaal ahaan Axdigii Hore iyo Axdiga Cusubba u yihiin isla buuggaas. Wax yar ka hor intaan wakhtiga nimcadu xidhmin, Muujintii Ciise Masiix waa la furayaa.

Markaasuu igu yidhi, Ha shaabadayn hadallada wax sii sheegidda ee kitaabkan; waayo, wakhtigu waa dhow yahay. Kii aan xaq ahayni, ha sii ahaado aan xaq ahayn weli; kii nijaasta ahuna, ha sii ahaado nijaasaysan weli; kii xaq ahuna, ha sii ahaado xaq weli; kii quduuska ahuna, ha sii ahaado quduus weli. Oo bal eeg, dhaqso baan u imanayaa; abaalkayguna wuu ila jiraa, inaan nin kasta siiyo sida shuqulkiisu ahaan doono. Anigu waxaan ahay Alfa iyo Oomeega, bilowga iyo dhammaadka, kan ugu horreeya iyo kan ugu dambeeya. Muujintii 22:10–13.

“Qaanuunka markii ugu horraysay ee Baybalka lagu xuso,” kaas oo ka kooban runta ah in dhammaadka shay lagu sawiro bilowga shayga, wuxuu adkaynayaa muhiimadda saddexda cutub ee ugu horreeya ee kitaabka Daanyeel, waayo iyagu waa runta ugu horraysa ee lagu xusay kitaabka ah buugaagta Daanyeel iyo Muujintii. Ciise waa Alfa iyo Oomeega, sidaas darteed bilowga kitaabka ah buugaagta Daanyeel iyo Muujintii waa inuu metelaa runta la furfuro dhammaadka. Haddaba, heer ka mid ah, runta la furfuraa waa injiilka weligiis ah ee malaa’igaha Muujintii afar iyo tobnaad.

Muujintii Ciise Masiix ee lagu soo bandhigay aayadda kowaad ee cutubka koowaad ee Muujintii, waa farriinta ay tahay in loo gudbiyo kaniisadaha marka “wakhtigu dhow yahay,” wakhtiga “dhow” ee ku xusan cutubka koowaad ee Muujintina waa inuu noqdaa isla wakhtiga “dhow” ee ku beegan wax yar ka hor xidhitaanka wakhtiga nimcadu ku dhammaanayso ee cutubka laba iyo labaatanaad ee Muujintii.

Muujintii Ciise Masiix oo Ilaah isaga siiyey inuu addoommadiisa tuso waxyaalaha ay tahay inay dhaqso u dhacaan; isaguna wuxuu ku diray oo ku muujiyey malaa’igtiisa addoonkiisa Yooxanaa: kaas oo markhaati ka bixiyey ereyga Ilaah, iyo markhaatifurka Ciise Masiix, iyo waxyaalihii uu arkay oo dhan. Waxaa barakaysan kii akhriya, iyo kuwa maqla erayada wax sii sheegiddan, oo xajiya waxyaalaha ku qoran; waayo, wakhtigu waa dhow yahay. Muujintii 1:1-3.

Farriinta ah farriinta ugu dambaysa, taas oo la furo wax yar ka hor intaan xidhitaanka nimcadu iman, marka “wakhtigu dhow yahay,” waa farriinta roobka dambe ee malaa’igta labaad iyo Qaylada Habeenbadhka. Waa runta ku xidhan “taariikhda qarsoon” ee Toddobada Onkod. Waa muujinta “kan siddeedaad oo ka mid ah toddobada”, oo dunta dahabka ah ee isu tidcaysa

dhammaan muujinnadan qaaliga ah oo ka dhigaysa dharka quruxda badan ee xaqnimada Masiixa waa “qaali” “toddoba jeer,” ee Laawiyyintii lix iyo labaan. Daanyeel cutubka kowaad, dabadeedna mar kale, Daanyeel cutubyada koowaad ilaa saddexaad, waa farriintaas. “Sirta” cutubka labaad, iyaduna sidoo kale waa farriintaas.

Cutubka koowaad ee Daanyeel waxa uu matalaa farriinta malaa’igta kowaad, oo sida dhammaan calaamadaha jidka ee nebiyadeed ee farriimaha saddexda malaa’igood ay ugu wada muuqdaan farriinta malaa’igta kowaad ee cutubka afar iyo tobnaad ee Muujintii; sidaas oo kalena dhammaan calaamadaha jidka ee nebiyadeed ee saddexda farriimoodba waxa ay ku wada muuqdaan cutubka koowaad ee Daanyeel. Qodobadaasu waa habka imtixaanka saddexda tallaabo leh, kaas oo, Daanyeel cutubka koowaad, matala imtixaan cunto, kaas oo ay ku xigto imtixaan muuqaal ah, kaas oo horseeda imtixaan lagu garto xaqiiqda. Cutubka koowaad, marka loo eego cutubyada labaad iyo saddexaad, waxa uu matalaa imtixaanka cuntada, cutubka labaadna imtixaanka muuqaalka, cutubka saddexaadna imtixaanka lagu garto xaqiiqda. Farriimaha saddexda malaa’igood ee Muujintii afar iyo tobnaad, iyo Daanyeel cutubyada koowaad ilaa saddexaad, waxa ay bixiyaan afar markaati oo ku saabsan habka imtixaanka saddexda tallaabo leh.

Cutubyada afraad iyo shanaad ee Daanyeel waxay matalaan xariiq aad u qoto dheer oo taariikhda nebiyadeed ah. Xariiqda ay labadaas cutub soo saaraan waxay ka kooban tahay ugu yaraan lix xariiq oo nebiyadeed oo kala duwan. Mid ka mid ah xariiqyadaas nebiyadeed wuxuu ka bilaabmaa sannadka 723 BC, wuxuuna sii socdaa ilaa sharciga Axadda. Mid kale oo ka mid ah lixdaas xariiq wuxuu matalaa taariikhda 1798 ilaa sharciga Axadda, xariiqdaasna saddex xariiq oo waxsii sheegis ah ayaa isku mar lagu metelaa; xariiqda bahalka dhulka (Maraykanka), dabadeed xariiqda geeska Protestant-ka, iyo weliba xariiqda geeska Jamhuuriga. Isku darkooduna waxay dhisaan xariiq shanaad bilowga xariiqda nebiyadeed ee Maraykanka. Xariiqdaasi waxay calaamadisaa furfuriddii cutubyada toddobaad, siddeedaad iyo sagaalaad ee Daanyeel sannadkii 1798. Dhamaadka xariiqda nebiyadeed ee Maraykanka, xariiq lixaad ayaa la soo saaraa, kaas oo calaamad u ah furfuriddii cutubyada tobnaad, kow iyo tobnaad, iyo laba iyo tobnaad sannadkii 1989.

Bilowga khadka nebiyadeed ee bahalka dhulka, sida uu u matalo Daanyeel cutubka afraad, waxaa lagu calaamadeeyey astaanta “toddobada wakhti,” dhammaadka khadka nebiyadeed ee bahalka dhulkana sidoo kale waxaa lagu calaamadeeyey astaanta “toddobada wakhti.” Bilowga iyo dhammaadka muddada taariikheed ee uu metelo furfuridda cutubyada toddobaad, siddeedaad, iyo sagaalaad ayaa sidoo kale lagu calaamadeeyey astaanta “toddobada wakhti.” Bilowga iyo dhammaadka muddada taariikheed ee uu metelo furfuridda Daanyeel cutubyadiisa tobnaad, kow iyo tobnaad, iyo laba iyo tobnaad ayaa sidoo kale lagu calaamadeeyey “toddobada wakhti.”

Dhammaadka muddada taariikhda ee bilaabatay markii cutubyada toddobaad, siddeedaad, iyo sagaalaad ee Daanyeel la furfuray “wakhtiga dhammaadka” sannadkii 1798, wuxuu ahaa 1863. Bilowgii muddada taariikhda ee bilaabatay markii cutubyada tobnaad, kow iyo tobnaad, iyo laba iyo tobnaad ee Daanyeel la furfuray “wakhtiga dhammaadka” wuxuu ahaa 1989. Laga bilaabo 1863 ilaa 1989 waxay u dhigantaa boqol iyo lix iyo labaan sannadood. Boqol iyo lix iyo labaan sannadood waa toban meelood meel, ama meeltobnaad, oo ka mid ah kun laba boqol iyo lixdan sannadood. Sidaas darteed tirada boqol iyo lix iyo labaan waa astaan u ah kun laba boqol iyo

lixdan sannadood, kuwaas oo matala “lamadegaanka,” kaas oo isaguna astaan u ah laba kun shan boqol iyo labaatan sannadood ee “toddobada goor.”

Xaqiiqadani waxay muujinaysaa in taariikhda bahalka dhulka, dhaqdhaqaaqa malaa’igta kowaad bilowgiisa, dabadeedna dhaqdhaqaaqa malaa’igta saddexaad dhammaadkiisa, labaduba bilowgooda iyo dhammaadkoodaba lagu calaamadeeyey “toddobada jeer.” Oo muddada wakhtiga ah ee u dhexaysa labadaas dhaqdhaqaaq, taas oo isku xidhaysa, iyaduna sidoo kale waxaa matala “toddobada jeer.”

Iyadoo aan la adeegsan habka Baybalka ee ah “xarriiq dusheeda xarriiq,” noocan muujinta ahi suurtagal ma aha in la arko oo la fahmo; waayo habkaas la’aantiis kitaabka la shaabadeeyey waxaa la siin karaa mid ku soo tababaran farsamada fiqiga, dabadeedna waxaa laga codsan karaa inuu bixiyo fasiraad ku saabsan waxa uu ka dhigan yahay kitaabkaas la shaabadeeyey. Kibirkiisa ku dhisan ra’yigiisu wuxuu ku hoggaamin lahaa inuu tilmaamo in kitaabka la shaabadeeyey aan la fahmi karin, maxaa yeelay waa la shaabadeeyey. Markaas waxaad qaadi kartaan kitaabkaas la shaabadeeyey oo aad siin kartaan mid ka mid ah adhiga ay xukumaan oo ay madhalays ka dhigeen kanas iftiimay, adhigaas oo la qabsaday inay ku raaxaystaan cunista saxammada sheekooyinka mala-awaalka ah ee fiqigu diyaariyo; waxay ka gaabsan lahaayeen inay kitaabka la shaabadeeyey ku dabaqaan, waayo si buuxda ayay u og yihiin in kuwa keliya ee loo magacaabay inay go’aamiyaan waxa runta ahi tahay ay yihiin kuwa xubnaha ka ah Sanhedriinka fiqiga.

“Joogsada oo yaaba, qayliya oo ooya; way sakhraansan yihiin, laakiin khamri kuma ay sakhraansana; way dhacdhacayaan, laakiin cabbid xoog leh ma aha waxa ka dhigay. Waayo, Rabbigu wuxuu idinku shubay ruuxa hurdo qoto dheer, oo indhihiinna wuu xidhay; nebiyadii iyo amiirradiinnii, wax arkiyayaashiina wuu daboolay. Oo waxyiga kulligiis wuxuu idiin noqday sida erayada buug la shaabadeeyey, oo dadku u dhiibaan mid aqoon leh, iyagoo leh, Kanu akhri, waan ku baryayaaye; isaguna wuxuu yidhaahdaa, Ma akhriyi karo.”

“Sidaa daraaddeed Rabbigu u leeyahay, Dadkani afkooda ayay iigu soo dhowaadaan, bushimahoodana way igu maamuusaan, laakiinse qalbigooda way iga fogeeyeen, oo cabsidooda ay iga qabaan waxaa lagu baray amarrada dadka; haddaba bal ogaada, waxaan sii wadi doonaa inaan sameeyo shuqul yaab leh iyo mucjiso; waayo, xigmadda kuwa xigmadda leh way baabbi’i doontaa, oo garashada kuwa miyirka lehna way qarsoomi doontaa. Waxaa hoog leh kuwa si qoto dheer ugu dadaala inay taladooda Rabbiga ka qariyaan, oo shuqulladooduna ay gudcurka ku jiraan, oo yidhaahda, Yaa na arka, yaase na garanaya? Hubaal, rogiddiinna waxyaalaha madax-hoos loo rogay waxaa loo qiyaasi doonaa sida dhoobada dheryasameeyaha; waayo, ma shuqulku ma kii sameeyey ku odhan doonaa, Isagu ima uu samayn, mise waxa la sameeyey ma kii u qaabeeyey ku odhan doonaa, Isagu waxgarasho ma lahayn?”

“Eray kasta oo tan ka mid ahi wuu rumoobi doonaa. Waxaa jira kuwo aan qalbigooda Ilaah hortiisa isu hoosaysiin, oo aan si qumman u socon doonin. Waxay qariyaan ujeeddooyinkooda runta ah, oo waxay ku sii jiraan wehel la leh malaa’igti dhacday, taas oo jecel oo samaysa been. Cadowgu wuxuu ruux saaraa ragga uu u adeegsan karo inay khiyaaneeyaan kuwa qayb ahaan mugdiga ku jira. Qaar baa sii ahaanaya kuwo ku dheehmaya mugdiga taliya, oo runta u

dhinac dhigaya qalad. Maalintii wax sii sheegiddu tilmaantay way timid. Ciise Masiix lama garanayo. Ciise Masiix iyaga wuxuu u yahay sheeko aan dhab ahayn. Marxaladdan taariikhda dunida, qaar badan waxay u dhaqmaan sida niman sakhraansan. ‘Joogsada, oo yaaba; qayliya, oo qayliya; way sakhraansan yihiin, laakiinse khamri kuma sakhraansana; way liiciyaan, laakiinse cabbid xoog leh ma aha. Waayo, Rabbigu wuxuu idinku shubay ruuxa hurdo qoto dheer, oo indhihinna wuu xidhay. Nebiyadii iyo taliyayaashiinnii, wax arkayaashii, isagaa daboolay.’ Sakhraannimo ruuxi ah ayaa saaran kuwo badan oo u haysta inay yihiin dadka la sarraysiin doono. Rumaysadkooda diineed waa sida Qorniinkan lagu matalay. Saameyntiisa hoosteeda, si toos ah uma socon karaan. Waxay jidkooda camalka ka dhigaan kuwo qalloocan. Midba markaas ka dibna mid kale, hore iyo gadaal bay u gilgishaan. Rabbigu wuxuu iyaga ku eegaa naxariis weyn. Jidka runta ma ay aqoon. Waa xeeldheerayaal qorshayaal cilmi ku dhisan maleega, oo kuwii kari lahaa oo ay ahayd inay caawiyaan, sababta oo ah aragti ruuxi ah oo cad, iyaguna waa la khiyaaneeyey, oo waxay taageerayaan shuqul shar ah.

“Horumarrada maalmahan ugu dambeeya ayaa dhowaan si go’aan leh u caddaan doona. Marka khiyaanooyinkan ruuxiga ah la muujiyo inay dhab ahaan yihiin waxa ay yihiin,—hawlaha qarsoon ee jinniyada sharka leh,—kuwa qayb ka qaatay iyaga waxay noqon doonaan sidii niman maskaxdoodii waayey.

“Sidaas daraaddeed Rabbigu wuxuu leeyahay, Maaddaama dadkan ay afkooda iigu soo dhowaadaan, bushimahoodana igu maamuusaan, laakiinse qalbigooda way iga fogeeyeen, cabsidooda xaggayga ku jeedana waxaa lagu baray amarka dadka, sidaas daraaddeed, bal ogaada, waxaan mar kale dadkan ku samayn doonaa shaqo yaab leh, shaqo yaab leh iyo mucjiso; waayo, xigmadda kuwa xigmadda leh way baabbi’i doontaa, garashada kuwa miyirka lehna way qarsoomi doontaa. Hoog waxaa leh kuwa taladooda si qoto dheer uga qariya Rabbiga, shuqulladooduna gudcur bay ku jiraan, oo yidhaahda, Yaa ina arka? yaase ina yaqaan? Hubaal, waxyaalaha aad rogrogaysaan waxaa loo tixgelin doonaa sida dhoobada dheryasameeyaha; waayo, ma shuqulku miyuu kii sameeyey ka odhan doonaa, Ima uu samayn? Mise waxa la sameeyey miyuu kii sameeyey ka odhan doonaa, Waxgarasho ma lahayn?”

“Waxaa la ii muujiyey in waayo-aragnimadeenna aynu ku jirnay oo welina ku kulmayno isla xaaladdan waxyaalahan. Rag helay iftiin weyn iyo mudnaan yaab leh ayaa qaatay erayga hoggaamiyayaal isu maleeya inay caqli badan yihiin, kuwaas oo Rabbigu aad ugu roonaaday oo aad u barakeeyey, hase yeeshee naftooda ka bixiyey gacmaha Ilaah oo isugu daray safafka cadowga. Dunida waxaa lagu fatahin doonaa khaladaad dhagaraysan oo u ekaanaya run. Hal maskax oo aadane, markay aqbasho khaladaadkan, waxay ka shaqayn doontaa maskaxo kale oo aadane, kuwaas oo caddaynta qaaliga ah ee runta Ilaah u rogay been. Nimankan waxaa khiyaanayn doona malaa’igaha dhacay, xilli ay ahayd inay u taagnaadaan sidii waardiyeaal aammin ah, iyagoo nafaha u feejigan sida kuwa xisaab bixin doona. Waxay dhigeen hubkii dagaalkooda, oo dheg u dhigeen ruuxyo wax sasaba. Waxay ka dhigaan talada Ilaah wax aan saamayn lahayn, digniinihiisa iyo canaantiisana way dhinac dhigaan, waxayna si cad ugu jiraan dhinaca Shaydaanka, iyagoo dheg u dhigan ruuxyo wax sasaba iyo cilmiyo jinniyo.”

“Sarkhaanimada ruuxiga ah hadda waxay ku dhacday dadka aan habboonayn inay u liicliicaan sida niman ku sakhraansan cabbid xoog leh. Dembiyo iyo qalalaase, khiyaano, dhagar, iyo macaamil aan caddaalad ahayn ayaa dunida ka buuxa, taas oo waafaqsan waxbaridda hoggaamiyihii ku fallaagoobay maxkamadaha jannada.

“Taariikhdu way soo noqnoqon doontaa. Waan sheegi kari lahaa waxa jiri doona mustaqbalka dhow, laakiin wakhtigu weli ma gaarin. Qaababka kuwii dhintay way soo muuqan doonaan, iyagoo ku imanaya khiyaanada xeeladaysan ee Shayddaanka, oo kuwo badanna waxay la midoobi doonaan kan beenta jecel oo sameeya. Waxaan dadkeenna uga digayaa in qaarkeen innaga dhexdeenna ah ay rumaysadka ka leexan doonaan, oo dheg jalaq u siin doonaan ruuxyo wax sasaba iyo cilmiyo jinniyo, oo iyaga daraaddood runta si xun baa looga hadli doonaa.” Battle Creek Letters, 123–125.

Daaniyeel cutubkiisa koowaad, oo metelaya farriinta malaa’igta koowaad ee Muujintii afar iyo tobnaad, wuxuu la jaanqaadaa taariikhda bilowga ee bahalkii dhulka. Daaniyeel cutubyadiisa koowaad, labaad, iyo saddexaad, oo metelaya farriimaha saddexda malaa’igood ee Muujintii afar iyo tobnaad, waxay la jaanqaadaan dhammaadka Maraykanka. Nebukadnesar wuxuu metelaa taariikhda malaa’igta koowaad, iyo cutubka koowaad ee Daaniyeel. Belshaasarna wuxuu metelaa taariikhda malaa’igta saddexaad, iyo saddexda cutub ee ugu horreeya ee Daaniyeel.

“Boqorkii ugu dambeeyey ee Baabuloon, sida qaab ahaan loogu sheegay kii ugu horreeyey, waxaa u yimid xukunkii Ilaahnimada ee Ilaaliyaha: ‘Boqorow, ... adigaa lagula hadlayaa; boqortooyadii waa lagaa qaaday.’ Daaniyeel 4:31.” Nebiyo iyo Boqorro, 533.

Waxaan ku sii wadi doonaa daraasadeenna ku saabsan Nebukhadnesar iyo Belshaasar maqaalka xiga.

“Beelshaasar, isagoo ka argagaxay muujintan awoodda Ilaah oo tusaysay inay lahaayeen markhaati, in kastoo aanay ogayn, wuxuu helay fursado waaweyn oo uu ku garan karay shuqullada Ilaaha nool, iyo xooggiisa, iyo inuu sameeyo doonistiisa. Waxaa lagu mannaaystay iftiin badan. Awoowgiis, Nebukhadnesar, ayaa looga digay khatartiisa ah inuu Ilaah illoobo oo isagu isweyneeyo. Beelshaasar wuxuu oga masaafurintii awoowgiis ee lagaga fogeeyey bulshada dadka, iyo la-jirkiisii dugaagga duurka; xaqiiqooyinkan oo ay ahayd inay cashar u noqdaan, ayuu iska indhatiray sidii iyagoo aan weligood dhicin; wuxuuna ku sii socday ku celcelinta dembiyadii awoowgiis. Wuxuu ku dhiirraday inuu galo dambiyadii keenay xukunnadii Ilaah ee ku soo degay Nebukhadnesar. Waa la xukumay, ma aha oo keliya in isaga qudhiisu shar samaynayey, laakiin sidoo kale inuu ka faa’iidaysan waayey fursadaha iyo kartida, kuwaas oo, haddii la kobcin lahaa, uu ku ahaan karay mid qumman.” Testimonies to Ministers, 436.